

ІРОНІЯ ТА ЗАСОБИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ У ТВОРЧОСТІ СТВІВЕНА ЛІКОКА

На прикладі творчості С. Лікока розглядається проблема лінгвістичних форм актуалізації іронії.

Питання про статус іронії у сучасній літературі, її лінгвістичну природу, механіку утворення до теперішнього часу є одним із найбільш складних і нерозроблених, хоча перше визначення іронії дав ще Аристотель ("це такий вид смішного, коли ми говоримо інакше, ніж відчуваємо") [1:83]. Це пояснюється тим, що іронія розглядається не лише як засіб чи спосіб, але й як один із компонентів естетичної категорії комічного – саме так її визначає Аристотель. Так, іронія може бути реалізована у різних мовних відрізках – на рівні слова і словосполучення (мікроконтекст), фрагмента тексту (макроконтекст) і цілого твору (мегаконтекст), поступово перетворюючись із виразового засобу мови на широку загальносеміотичну й естетичну категорію.

Лінгвісти розглядають іронію як у вузькому, так і в широкому розумінні. На їхню думку, іронія – це, поперше, у більш вузькому розумінні, вживання слова, яке, як правило, висловлює позитивну оцінку, для висловлення негативної оцінки. Вступаючи у протиріччя з ситуацією, реальним фактом, контекстом, слово набуває значення, що протирічить його звичайному значенню. По-друге, у більш широкому значенні слова, іронічною називається така побудова мови, коли все висловлювання в цілому нібито свідчить про позитивне чи нейтральне відношення мовця до данного явища, насправді висловлює негативну оцінку.

Іронічне відношення реалізується різноманітними засобами: за допомогою гротеску (особливо у Дж. Свіфта, Е. Гофмана), парадокса (О. Франс, Б. Шоу), пародії, гіперболи, контрасту слів і ситуації, сполучення різних мовних стилів. На відміну від метафори й метонімії, іронія не має ні якої-небудь певної синтаксичної структури, ні специфічного значення лексичних одиниць, але, будучи засобом оцінювання, вона, безперечно, більш пране до предикативної структури і реалізується у словах, які містять чи можуть містити оцінне значення. Іронічне значення – це значення елемента мови будь-якого рівня, прямий зміст якого чи стилістична забарвленість не відповідає природі денотата, прийом іронії лише тоді є таким, коли в контексті є які-небудь формальні показники, які вказують на протилежний зміст висловлювання. В усній розмовній мові такими маркерами виступає передусім інтонація й різноманітні паралінгвістичні засоби – міміка, жести. Звичайно іронія є вираженням глузування за допомогою інакоказання. Це протиріччя під маскою схвалення і згоди, коли явищу навмисно приписують ту властивість, якої в ньому не існує, але якої слід було очікувати. Іронія – "лукаве удавання, коли людина прикидається простаком, який не знає того, що він знає" [2:381].

Натяк на удаваність, "ключ" до іронії звичайно міститься не у самому виразі, а лише у контексті чи інтонації. Існують твори, весь текст яких цілковито удаваність. Іноді натяк на удаваність дається поза твором, в ситуації створення, в умовах епохи.

Так, ХХ століття створило багатьох великих майстрів: Б. Шоу, К. Чапек, О. Генрі та ін., створивши особливо сприятливий ґрунт для розквіту гумору, що було викликано збільшенням у порівнянні з усіма попередніми епохами протиріч суспільного життя. У загостреній і бурхливій атмосфері суспільно-політичного життя ще більш гостро стає криза буржуазної культури, коли ніхто не може залишатися байдужим до подій, що відбуваються у суспільстві.

Ім'я Стівена Лікока (1869-1944) міцно увійшло в історію канадської літератури. Живий і дотепний розповідач, чудовий майстер комічних ситуацій і характерів, гостро відчувавший протиріччя життя, він здобув популярність не лише на батьківщині, але й в інших англійських країнах. Його творчість різноманітна і в жанровому, і в тематичному відношенні. Літературна спадщина С. Лікока містить в собі велику кількість гумористичних оповідань і чудових літературних пародій. Важливе місце в ній належить політичній сатурі. Письменник звертався до таких важливих у політичному відношенні питань, як система виборів у Сполучених Штатах (роман "Мисливці за доларами" – "A Arcadian Adventures with Idle Rich"); він сатирично описував англійський парламентаризм ("Моє відкриття Англії" – "My Discovery of England"); він виступав проти військової пропаганди ("Самопожертування містера Спугга" – "The War Sacrifices of Mr.Spugg") та ін. Великий інтерес становлять праці Лікока теоретичного характеру. Вони присвячені проблемі гумору в літературі, питанню про природу сміху і питанням письменницької майстерності.

Лікок створив свій тип гумористичного оповідання. Події викладені у жвавій, невимушеній формі. Він ніби спілкується зі своїм читачем, сміється разом з ним над безглуздістю і курйозами життя. Письменник стає посереднім учасником подій, які він описує; його іронічні зауваження і жарти не лише органічно входять в оповідь, а й складають невидиму й одночасно міцну основу оповідання. Лікок сміливо порушує межі повсякденності і вірогідності; він не боїться сильних перебільшень, а подекуди й абсурдних ситуацій. Вони лише допомагають йому ще більше іронізувати про речі значні, злободенні, гострі.

Так, у Стівена Лікока іронія є одним із головних стилістичних засобів гумору і сатири. Коли іронічна посмішка стає злим, ідким глузуванням – її називають сарказмом. Простіший вид іронії – антифраз, "коли протиставляють досить різні речі (не зовсім протилежні, але зв'язані за бажанням мовника); кожна має свої характеристики, що не є прямо протилежними, – вони різні, хоча конфронтація є чітко наявною: "For the old straggle – mere stagnation, and in place of danger and death, the dull monotony of security and the horror of an unending decay!" (Leacock) [3:164].

Герой гумористичних оповідань Стівена Лікока – звичайна, пересічна людина, яка щомиті потрапляє у різні кумедні ситуації. Сміючись зі свого героя, автор намагається поглянути на нього з різних точок зору, розкрити всю "глибину" його характеру. Для цього він використовує різні стилістичні прийоми, найулюбленішим з яких у Стівена Лікока є іронія, коли слово чи вираз набувають в контексті твору значення протилежне або взагалі заперечує його. Для досягнення цієї мети Лікок вдало використовує у своїх творах метафору, епітет, парадокс, алегорію, перифраз та інші засоби реалізації іронічного.

В оповіданні *The Awful Fate of Melpomenus Jones* ("Трагічна загибель Мельпоменууса Джонса") герой не може залишити гостинний дім своїх друзів. *"He was too modest to tell a lie, and too religious to wish to appear rude."*

Автор вдало використовує перифраз, обігруючи намагання героя піти додому: *"He simply couldn't get away from people". "Every moment he meant to take the plunge, but couldn't". "He was meaning to leave all day, but the thing had got on his mind and he simply couldn't",* а також епітети *he said shyly, ...feebly*. І лише в кінці оповідання він набирається сміливості і каже: *"Well – the angels are calling me; I'm afraid I really must go now. Good afternoon"*. Як бачимо, Лікок вдало використовує різницю в прагматичному значенні модальних дієслів *can* і *must*, чим ще більше підкреслив іронічне ставлення до цієї ситуації.

Перебуваючи у гостях, герой проводить свій вільний час, переглядаючи фото з *"family museum"*: *an awfully interesting photo, an awfully well-taken photo, an awfully wicked one* (інтенсифікуюче повторення). Поступово автор персоніфікує фото *papa's uncle's friend in his Bengal uniform*: *"He passed his time in drinking tea and looking at the photographs. He would stand for hours gazing at the photographs of papa's uncle's friend in his Bengal uniform – talking to it, sometimes swearing bitterly at it. His mind was visibly falling"*. Лікок вдало використовує повторювання: *"He recognized no one, not even papa's uncle's friend in his Bengal uniform"*.

А в оповіданні *The Conjuror's Revenge* ("Помста фокусника") Лікок використовує для вираження іронії голофразис. Він часто повторює: *"He-had-it-up-his-sleeve", "The-rings-were-up-his-sleeve", "He-has-a-hen-up-his-sleeve", "He-has-a-lot-of-hens-up-his-sleeve"*. На додаток у рукаві фокусника мало бути сховано багато цікавих речей: *"in addition to the rings, hens, and fish, several packs of cards, a loaf of bread, a doll's cradle, a live guinea-pig, a fifty-cent piece, and a rocking-chair"*. На цьому прикладі ми бачимо, як автор досягає реалізації іронічного опису за допомогою надзвичайної, безглуздої гіперболізації.

Іронія підкреслюється самим героєм оповідання – це Quick Man, який розуміє всі фокуси, а коли факір починає трошити його годинник, палити та різати його речі, він нічого не розуміє: *"I don't see through it a bit"*. І це було для нього "справжньою магією" (the real mystery – оксиморон).

Іншим характерним засобом є введення зовсім неочікуваної деталі чи ситуації, які знаходяться у явному протиставленні із традиційними поглядами на життя. Так, в оповіданні *How To Avoid Getting Married* ("Як запобігти одруженню") автор у гротескній формі описує парадоксальну ситуацію: як хлопцеві запобігти одруження. Він дає йому поради, які більш стосуються жінок: *very marked attentions from a young lady; to prevent her saying anything which would be unfit for father to hear; to accept her presents; a beautiful bouquet, a magnificent bunch of Timothy Hay for father; have a good cry together; she must be worthy of you. When you look at your own bright innocent face in the mirror, resolve that you will give your hand to no girl who is not just innocent as you are and no brighter than yourself*.

Ще одним прикладом використання парадоксальної ситуації є оповідання *How To Be a Doctor* ("Як стати лікарем"), *How To Live To Be 200* ("Як дожити до 200 років"). Так, щоб стати "кваліфікованим лікарем" (to become a qualified practitioner), насправді необхідно лише два тижня. При описі прийому у лікаря Лікок використовує професійну лексику боксерів: *the doctor goes behind the patient and strikes him a powerful blow in the back; turns suddenly and lets him have a left hook under the heart; counts ten; fetches him a blow in the stomach that doubles him up speechless; etc.*, яка ще більше підкреслює іронію до поняття "кваліфікований лікар". Цьому автор протиставляє повільне, спокійне протікання хвороби: *he will go to bed and keep quiet, awfully quiet, he'll either get quite well again or else die a quiet death*.

Пацієнту дозволяється їсти і пити, що душа бажає (*meat, vegetables, starch, glue, cement, anything you like*), це залежить лише від особистого самопочуття лікаря: чи перепив, чи переїв він вчора ввечері, чи ні. Лікок використовує яскраві епітети і метафори: *a permissible pride, absolutely certain, ravenously happy, old-fashioned illness, affectionate companion, etc.*

Лікок вдало використовує алегорію, пацієнт не повинен боятися бацилу, з нею можна навіть потоваришувати: *look it in the eye, speak to it... it will understand. I had a bacilli once, called Fido, ... I never knew more affectionate companion, and when it was run over by an automobile, I buried it in the garden with genuine sorrow* (персоніфікація).

А в оповіданні *A New Pathology* ("Нова патологія") для досягнення іронічного ефекту Лікок у назвах хвороб змішує дійсно існуючі з вигаданими їм самим, додаючи суфікс чи закінчення, наприклад: *Pantaluae – pantaloons; Porrigia – porridge; Odditus – odd; Sterilitas – steril*; таким чином, ці слова набувають "наукову" зовнішню форму.

Утворенням множини числівників в оповіданні *My Financial Career*, автор досягає вершини іронічного та комічного у творі: *"How will you have it?" "Oh... in fifties" He gave me a fifty-dollar bill. "And the six?" he said dryly. "In sixes," I said*.

Таким чином, ми бачимо, що Лікок створив свій власний різновид гумористичного оповідання. Лікок спілкується із своїм читачем, разом з ним сміється з життєвих пригод героя. Його іронічні зауваження та жарти складають невидиму, і одночасно міцну основу оповідання. Письменник сміливо порушує норми, він не боїть-

ся перебільшень, а часом й абсурдних ситуацій. Вони лише допомагають йому ще голосніше сміятися над несурозностями життя.

1. Мороховский А.Н. Стилистика английского языка. – К.: Вища школа, 1991. – 272 с.
2. Потебня А.А. Из записок по теории словесности. – Х., 1905. – 652 с.
3. Скребнев Ю.М. Основы стилистики английского языка. – М.: – ООО "Издательство Астрель", 2000. – 224 с.
4. Leacock S. Perfect lover's guide and other stories. – М.: FLPН, 1958. – 400 p.

Матеріал надійшов до редакції 15.01.03 р.

Баловнева Е.А. Ирония и средства ее реализации в творчестве Стивена Ликока.

На примере творчества С. Ликока рассмотрена проблема лингвистических форм актуализации иронии.

Balovneva O.O. Irony and Means of Its Realization in Stephen Leacock's Works.

On the materials of S.Leacock's works the author considers the problem of the linguistic forms of realization of irony.